

בדרך לבוברויסק

(מתוך יומני)

מאת נחום הייניץ

בשנת 1915 נשלחתי מלשכת הגיוס בסלוצק לבדיקות לבית-החולים הצבאי שבמבצר בוברויסק.

ימי הירום קשים וטרופים שימשו בעירבוביה. הרכבות היו גרושות ועמוסות חיילים וחמרי מלחמה. הנסיעה ברכבת היתה בבחינת "בעגלא ולא בזמן קריב". החזית נתקרבה והלחישות לא פסקו על מרגלים יהודים.

מה לך יהודון כאן ולא בחזית? תעודתך בר-נש! — במילים אלו פסק פסקו שוטר צבאי. — לבית החולים בבוברויסק? וכי נפצעת? קצר רואי לבדיקות! בדרך כלל הנכם רואים ואינכם נראים...

במקום נסיעה רגילה של שעות ספורות הגעתי לבוברויסק ביום ששי לפנות ערב עם הדלקת הנרות.

בבית הדוד

ידועה היתה בבוברויסק חנותו של ר' מנחם מגדל קאפלאן ב"גבסקי-פרוספקט" (לגסטריי גומיה ונקניק). תלמיד חכם, חסיד חב"די, זקן שחור עוטר פניו האציליים, עיניו הפיקו תום ורוך. בהכנסו לחדר טייל וקרא בדביקות את ה"שלוש עליכם מלאכי השרת". בסיימו לקרוא פנה אלי ברוגז: "שלוש עליכם, מלאך השרת! חילול שבת... " נסיתי להצטדק: ימי חירום ועלי להתיצב למחרת בבית-החולים במבצר. לא יכול דודי להירגע וחמתו כילה בי: חניך ישיבת לידא הנך, נפצעת בסטרא אחרא, רבך ר' יצחק יעקב ריינס זכתי דיליה, אומרים להביא את הגאולה, לדחוק את הקץ ומכאן צעד לחילול שבת ואפיקורסות. משיבת "עץ חיים" בסלוצק של הגאון ר' איסר זלמן מלצר נתגלגלה ללידא, תכשיט שכמותך, חשקה נפשך בהשכלה מלשון סקול יסקל... אחת אבקשך, שתבטיחני כי לא תתגאל בפת"ב המלך בבית-החולים, וכלכלתך עלי שם, ומדי בוקר אביא לך כל צרכיך ונקניק כשר ומשובח.

למראית עין נרגע, אולם מנחות הלב ושלות הנפש רחקה ממנו. איש חב"ד, שנסע פעמיים בשנה לחדשים שלמים ורצופים לאדמו"ר מליובביץ, לא יכול היה בשום אופן להשלים עם זה, שבן גיסו הנהו מתנגד גמור מבטן ומלידה ומטיף עוד לציונות.

בבוקר הוליכני לבית-הכנסת והבטיחני, כי בזכות עליה לתורה ובעבור שדור אושע בסייעתא דשמיא. בחורוני הביתה טען: קצר-רואי הנך, ומהו הפלא שטחו עיניך מראות נכוחה ואינך רואה את האור הגנוז בחסידות. לו למדת את ה"תניא" הייתי נוסע אל הרבי, מה טוב היה חלקך. הגידה לי מהו הספחת "צעירי-ציון" — ציוניסטי-ציליסט? יודע הנני רק "ותחזינה עינינו בשוכך לציון" ולא צעירי-ציון. שבת — שינה בשבת תענוג אמנם, אולם עלי ללוחך במרחק של תחום שבת לבית-החולים במבצר.

לבית החולים

נשתתק הדוד ובצעדים מדודים ואיטיים לזוני, והעיר: פסיעה גסה נוטלת מאור עיניו של בן-אדם, ועל אחת כמה וכמה כשגס לבו בעיניו דת; הבטיחה לי, כי לא תתנאל במאכלי טריפה. מרחוק נראו כבר בניני המבצר, במרחק ידוע התעכב הדוד ובדברים רכים פנה אלי: כאן תחום שבת וההליכה אסורה עלי, אולם אתה הנך חייל ודינא דמלכותא דינא. מתר אביא לך בבוקר את התפילין וגם צידה. העיקר חזור בך למוטב ודרגת בעלת-השובה היא בבחינת עירין קדישין.

התבלבלתי למראה עיני: עליות וירידות, בנינים שונים וחיילים מתרוצצים. חייל מזוין קידמני בקריאה "עמוד!" אחרי שעיין בניירות מסרני לחייל אחר, שהוליכני למשרד ומשם לספר. ולו ראני דודי, היה אומר, כי הסירו מעלי כל צלם אלוקים.

סדרי בית-החולים ומנהגיו

אחרי רחיצה ושטיפה בצוננים ורחתים מחליפים בגדי הטירון והרי הוא חייל גמור

ומובל דרך חדרים ואולמים עד שמכניסים אותו למקום משכנו. באלם גדול ורחב ידים ובו כשלושים מיטות הוכנסתי. הרי מיטתך לפניך, הורה לי מלוי. ובטרם הספקתי להוציא הגה התנפלו עלי למעלה מעשרות ידים, עטפוני בשמיכה, טלטלוני טלטלה גבר ואמרו לקיים בי פסק דינו של כל טירון ואחת דתו עשרים וחמש מלקות. אולם אפשר היה לכפר כל פשע בכופר נפש של לוג י"ש ונקניק גם בלי הכשר. כך ניצלתי ויצאתי בשלום מעסק ביש זה, וזכיתי באותו ערב רק לחבטות בגב, כי פטור בלא כלום איאפשר.

נתיידדתי עם חברי למיטה, שרובם היו חיילים פצועים, מהם מנותחים, מחלימים ובעלי מום. בדברים על אימת החזית ומוראה הדגישו תוך כדי כך, כי היהודים אינם נאמנים למדינה ומתחמקים מעבודת הצבא. אולם בין הפצועים נמצאו גם חיילים יהודים, שהכחישו בטוב טעם ובעובדות נאמנות את דברי הבלע ושמו לאל את כל ההאשמות כלפי היהודים.

במחיצת רופאי בית-החולים

שקט השתרר בתשע בבוקר עם הופעת הרופאים, שטיפלו בחיבה בחולים. שונה היתה לגמרי הגישה לטירונים, באיזה חשד התיחסו לאלה וביתוד ליהודים.

— ובכן אינך רואה מרחוק, אין בכך כלום, טיפות עינים אחדות ותאורנה עיניך. כשטען הלה, כי גם אחרי טיפות אלו איננו רואה, עמדו הרופאים בשלהם, כי זוהי טענת שוא.

רופא קשיש ניגש אלי, בדק עיני במכשיר חשמלי והורה גם לשני הרופאים הצעירים לבדוק עיני. כן, אישרו שניהם, אכן הוא קצר רואי באמת. מאותו יום נשתנה למוטב יחס הרופאים אלי, גם שוחחו אתי על מקצועי. ביחוד התעניין בי הרופא הראשי, ובאחד הימים אמר: דבר לי אליך, ועוד נשוחח טרם עזבך את בית-החולים.

הדוד ר' מנחם מגדל קאפלאן הסתדר עם אחד החיילים ובמתת יד הרשה לו בכל יום להגיע עד שער בית-החולים, והיה מביא לי אוכל כשר בצירוף פתק קצר: „לשובע ולא לרזון, בנטילת ידים ובברכת המזון, בברכת רזי דרזין“.

החיים בבית-החולים במשך 18 יום לא נשתנו, מלבד זה שבמשך ימים ידועים הובאו פצועים לרוב והלב כאב למראם ולמשמע דבריהם, כי היהודים אשמים במצב. גסינו להסביר ולהוכיח להם, כי אלו הן עלילות שוא, אולם דברינו לא מצאו אוזן קשבת. הרופאים ועובדי בית-החולים לא ניסו אפילו להתערב בדבר והגיעו הדברים לידי כך, שאחדים מחברינו היהודים הוכו עד זוב דם.

פעם, אחרי ביקור הרופאים, נקראתי לחדר רופא העינים הקשיש. איש מלבדו לא נמצא בחדר ורמז לי לשבת. ובכן תגיד לי — פנה אלי — לפי עיניך נוכחתי לדעת, כי הנך מרבה לקרוא, ומהו מקצועך? אם איני טועה: מורה. בודאי הנך מלמד לימודים עברים בלבד. עצתי היא, שתעזוב את ה"חדר" ותשתלם במוסד פדגוגי.

לא הרהבתי עזו לענות לו. לפני עמד רופא קשיש במדי פולקובניק רוסי, עמד מדליות ואותות-הצטיינות ולא ידעתי את נפשי מה להגיד. הלה, כנראה, הבין לרוחי ואמר: — הנך מפתח לדבר בסביבה ואוירה אנטישמית. דע לך, כי מדי כל ביקור ראיתי אותך קורא ספר עברי, נקפני לבי ואיזה רטט חרישי תקפני. אבי ז"ל היה קנטוניסט ותמיד סיפר לי על חייו וזכרונות נוגים נקלטו במוחי. תמיד הצטער, שלא הצליח להישאר יהודי נאמן לדתו. אם לא יטעני זכרוני, היה יליד העיירה קאפולי או גראצ'אנץ, ואלי היה פונה ואומר: „זכור תזכור, כי דם יהודי נוזל בעורקיך ואל תעמוד מרחוק בעתות צרה“. יהודים נרדפים על לא עוול בכפם, ולא פעם הנני מגן להם. האתם יודעים כי ממוצא יהודי הנני? והרי לפניך — קמיע שממר והגן עלי בקרבות ובפצצות, מורשת אבות יקרה! התמתח הרופא הישיש וביטא בגאווה: זהו הסידור של אבא. ולפי דבריו ירש אותו מסבא וכשנחטף לקחו ושמר אותו כאישון עינו, ויקר הוא גם לי שבעתיים ספר-תפילה זה. דע לך, כי אתה משותרר מעבודת הצבא, לפי החלטתנו. ובכן דרך צלחה לך, השתלם ותהיה מורה להועיל. הציקתני רוח בטני וגיליתי לך את סודי.

הושיט לי את ידו, ונדהם יצאתי ממשרדו כאין אומר ודברים.